

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/171979,Dorota-Grzechocinska-Ucieczka-z-Moabitu.html>
26.02.2026, 21:52

[Następny](#)

[Powrót](#)

Dorota Grzechocińska: Ucieczka z Moabit

Gdy po kilkuminutowych procesach Trybunał Ludowy Rzeszy skazał Helenę Maćkowiak i Stefanię Przybył na gilotynę, przychylił się jedynie do prośby o zezwolenie obu siostrom na spędzenie nocy w jednej celi. Nikt z niemieckich oprawców nie mógł się jednak spodziewać, że będzie to wstęp do brawurowej ucieczki rodem z kadrów kina przygodowego.

15.10.2026

[II Wojna Światowa](#) [Kobiety](#) [Konspiracja](#) [Zbrodnie niemieckie](#)

13 października 1943 r., po roku śledztwa, przed Trybunałem Ludowym Rzeszy (Volksgerichtshof) w Berlinie odbyły się dwie osobne rozprawy przeciwko siostram: Helenie Maćkowiak z d. Przybył, ur. 12 lipca 1902 r. w Berlinie, i Stefanii Przybył ur. 26 grudnia 1913 r. tamże. Obie były sądzone jako obywatelki Rzeszy i zostały skazane na śmierć za szpiegostwo wojenne. Wyrok miał zostać wykonany przez ścięcie gilotyną.

Wyrok za polskość

Rozprawa przeciwko Helenie trwała około 8 min, przeciwko Stefanii niewiele dłużej. Podczas ogłaszania wyroku Helena zemdlła i wyniesiono ją z sali. Sędziowie przychylił się jedynie do prośby Stefanii, aby ostatnie 24 godz. przed egzekucją siostry mogły spędzić w jednej celi.

Były córkami polskich emigrantów, Marii i Andrzeja Przybyłów, którzy znaleźli się w Berlinie przed I wojną światową. Otrzymały bardzo patriotyczne wychowanie. Helenę, która była najstarsza z piątki rodzeństwa, łączyła ze Stefanią szczególnie bliska relacja. Po śmierci ojca to Helena opiekowała się kilkuletnią siostrą. Z zawodu mistrzyni krawiecka, prowadziła przed wojną znany salon mody. Obie należały do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz do harcerstwa, a później do Związku Polaków w Niemczech.

W czasie II wojny światowej zaangażowały się w działalność konspiracyjną. Stefania, pracując w berlińskim Reichsbriefprüfstelle (krajowy urząd kontroli listów) na stanowisku cenzora, przechwytywała korespondencję zagrażającą adresatom. Obie z Heleną podjęły współpracę w ramach referatu „Zachód” Wywiadu Ofensywnego „Stragan” w berlińskiej grupie Jadwigi Neumann. Należeli do niej także: Maria (Maryla) Gąszczak, Marian Forembki oraz Edmund Nawrocki.

Desperacki plan

Aresztowania nastąpiły w listopadzie 1942 r. Celem konfrontacji siostry były przewożone do różnych więzień: w Hamburgu (Fuhlshüttel) i Berlinie (na Aleksanderplatz i Alt-Moabit). Czekając na rozprawę, Stefania podjęła decyzję o ucieczce. Pomysł wydawał się szalony. Wykorzystując fakt, że więźniarki zatrudniano do szycia bielizny, chowała paski materiałów, z których zrobiła sznur. Odchudziła się tak bardzo, że zdołała przecisnąć się pomiędzy kratami. Odległość między nimi w różnych celach wynosiła 14-16 cm. Gdy Stefania w ostatnim słowie prosiła sąd o spędzenie ostatnich kilku godzin z siostrą, planowała wspólną ucieczkę.

Jednak Helena, inaczej zbudowana, nie zdołała przecisnąć się przez kraty. Przekonała Stefanię, że powinna uciec sama, ratując przynajmniej swoje życie. Po sznurze, z celi na drugim piętrze, dostała się na dziedziniec więzienia, następnie pokonała mur i weszła do budynku sądu. Był wczesny ranek 15 października 1943 r. Napotkaną sprzątaczkę przekonała, że jest nową pracownicą. Po wydostaniu się na ulicę wsiadła do autobusu.

W ukryciu, najpierw w Berlinie, potem Chojnicach i Bydgoszczy, doczekała zakończenia wojny. Wyszła za mąż i przyjęła nazwisko męża Jung-Mochnacka. Mieszkała w Krakowie, gdzie zmarła 24 lipca 1973 r. Jest pochowana na cmentarzu Rakowickim.

Helena została ścięta gilotyną 2 listopada 1943 r. Władze więzienne okłamały ją twierdząc, że Stefania została ujęta. W odwecie za ucieczkę Niemcy aresztowali ich matkę i siostrę Wandę. Po kilku miesiącach zostały jednak zwolnione. Po ucieczce więźniarkom w Moabicie na noc skuwano ręce. Nic nie wiadomo o innych ucieczkach z tego więzienia.

Stefania Przybył i Helena Maćkowiak to jedne z tysięcy polskich kobiet, które przeszły przez niemieckie więzienia w czasie II wojny światowej. Większość z nich straciła w nich życie. Wśród Polek więzionych w berlińskim więzieniu Alt-Moabit, straconych przy użyciu gilotyny, znajdują się: Krystyna Wituska, Monika Dymska, Wanda Węgierska, Maria Grząszczak, Jadwiga Neumann i wiele innych.

[Polecamy też artykuł dr Izabelli Kopczyńskiej o innej więźniarce Moabitu, Irenie Bobowskiej](#)

[Poprzedni Strona](#)

[Następny Strona](#)

II wojna światowa, Kobiety, Konspiracja, Zbrodnie niemieckie

Artykuł